

Mladá veda

Young Science

**Vzťah výkonovej motivácie
a aktívneho učenia sa študentov**
Osobní vzťah ty & já a budúcnosť spoločnosti
Džungľa v teórii “business intelligence”

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 1, ročník 8., vydané v júni 2020

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Starý židovský cintorín, Veľký Šariš. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra verejnej ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

REDAKCIA

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

DRUHOŠANCOVÉ VZDELÁVANIE DOSPELÝCH ODSÚDENÝCH VO VÝKONE TRESTU ODŇATIA SLOBODY NA SLOVENSKU

SECOND CHANCE EDUCATION OF PRISONERS IN SLOVAK IMPRISONMENT

Silvia Lukáčová¹, Dominika Temiaková²

Silvia Lukáčová pôsobí ako odborná asistentka na Katedre andragogiky Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove. Vedecko-výskumne a publikačne sa venuje problematike druhošancového vzdelávania sociálne vylúčených skupín, najmä dospelým z marginalizovaných komunit a odsúdeným. Dominika Temiaková pôsobí ako odborná asistentka na Katedre pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Vo svojej pedagogickej a vedecko-výskumnej činnosti sa venuje primárne teórii a praxi edukácie dospelých, a to penitenciárnej edukácii a profesijnej andragogike.

Silvia Lukáčová works as an assistant professor at the Department of Andragogy, Faculty of Humanities and Natural Sciences, University of Prešov in Prešov. Her scientific and publishing activities are related to the issue of second chance education of socially excluded groups, especially adults from marginalized communities and prisoners. Dominika Temiaková works as an assistant professor at the Department of Pedagogy, Faculty of Education, University of Constantine the Philosopher in Nitra. In her pedagogical and scientific research activities, she focuses primarily on the theory and practice of adult education, namely penitentiary education and professional andragogy.

Abstract

The education of prisoners is one of the most important components of the comprehensive resocialisation of persons during, but also after the execution of a custodial sentence. In our conditions, many educational activities for prisoners are carried out, including the possibility of education in a formal educational system. The present study focuses on one of the types of adult education, the second chance education, which is on the borderline between the subject of pedagogy, because it takes place in the school system using forms, methods or approaches characteristic for the education of children and youth, and andragogy, because adults with

¹ Adresa pracoviska: Mgr. Silvia Lukáčová, PhD., Katedra andragogiky, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovská univerzita v Prešove, Ul. 17 novembra č. 1, 081 16 Prešov

E-mail: silvia.lukacova@unipo.sk

² Adresa pracoviska: PhDr. Dominika Temiaková, PhD., Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Dražovská cesta 4, 949 74 Nitra

E-mail: dtemiakova@ukf.sk

their specifics usually enter the educational process. The study deals with the definition of second chance education with regard to the penitentiary environment, its legislative framework and methodological course in these specific total institutions, the peculiarities of adults prisoners in the roles of learners, as well as statistics and examples of implementation of second chance education of prisoners in Slovak practice.

Key words: Second Chance Education, Adult Prisoners, Imprisonment

Abstrakt

Vzdelávanie odsúdených je jednou z najvýznamnejších súčastí komplexnej resocializácie osôb počas, ale aj po výkone trestu odňatia slobody. V našich podmienkach sa realizuje mnoho edukačných aktivít pre odsúdených, možnosť vzdelávať sa vo formálnom systéme nevynímajúc. Predkladaná štúdia sa zameriava na jeden z druhov vzdelávania dospelých, tzv. druhošancové vzdelávanie, ktoré stojí na pomedzí predmetu pedagogiky, pretože prebieha v školskom systéme vyžívajúc formy, metódy, prostriedky či prístupy charakteristické pre vzdelávanie detí a mládeže, a andragogiky, pretože do vzdelávacieho procesu vstupujú zväčša dospelí so svojimi špecifikami. Štúdia sa venuje vymedzeniu druhošancového vzdelávania so zreteľom na penitenciárne prostredie, jeho legislatívnym rámcom a metodickým priebehom v týchto špecifických totálnych inštitúciách, osobitostiam dospelých odsúdených v rolách učiacich sa, ako aj štatistickým údajom a príkladom realizácie druhošancového vzdelávania odsúdených v slovenskej praxi.

Kľúčové slová: druhošancové vzdelávanie, dospelí odsúdení, výkon trestu odňatia slobody

Úvod

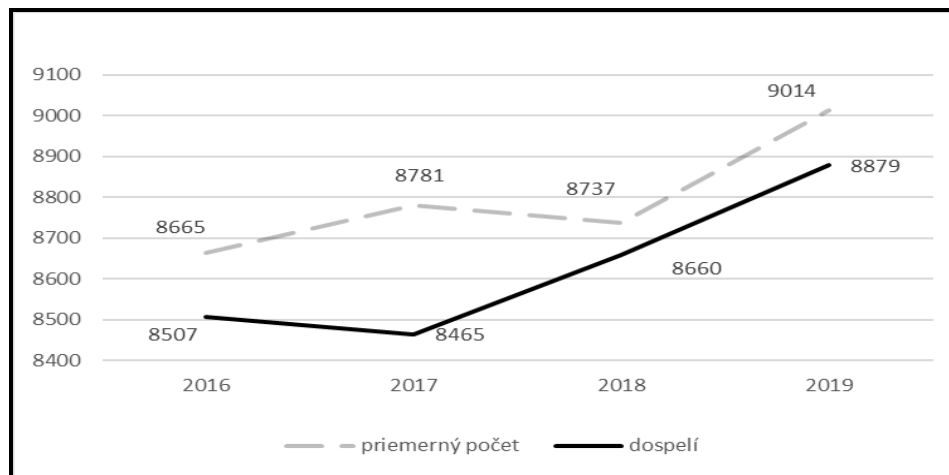
Pôsobenie na odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody je zamerané na dosiahnutie hlavného cieľa – prostredníctvom edukačného charakteru penitenciárnej starostlivosti predchádzať recidíve odsúdených, ktorí opustia výkon trestu. Štúdia Ministerstva spravodlivosti Veľkej Británie *Re-offending Analysis: Prisoners Education Trust* (2014) dokazuje pozitívny vplyv edukácie na mieru recidívy, keď uvádza, že opakovanie trestnej činnosti sa u tých prepustených z výkonu trestu, ktorí sa zúčastnili vzdelávania, znížila o 5 až 8 percentuálnych bodov. Preto je žiaduce, aby všetky výchovné a vzdelávacie aktivity smerovali k posilneniu sociálnych kompetencií odsúdených tak, aby sa po opustení výkonu trestu dokázali začleniť do spoločenského a najmä pracovného života. Spojenie medzi dosiahnutým vzdelaním, zamestnaním a mierou recidívy je tak silné, že niet iného presvedčivejšieho argumentu, ktorým je možné podporiť potrebu vzdelávania odsúdených.

Resocializačné pôsobenie na odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody predpokladá sledovanie výchovných a vzdelávacích cieľov vo všetkých činnostiach zaobchádzania s odsúdenými (cielené v oblasti vzdelávania, pracovnej činnosti a voľnočasových aktivít). Vzdelávanie odsúdených plní teda významnú resocializačnú funkciu, keď umožňuje odsúdeným aj počas výkonu trestu odňatia slobody získanie kvalifikácie, rekvalifikáciu či zvýšenie stupňa vzdelania, s cieľom zlepšiť vyhliadky odsúdených po ukončení trestu na lepšie uplatnenie na trhu práce. V zahraničnej odbornej diskusii sa ale čoraz častejšie stretávame aj s iným, ako inštrumentálnym ponímaním vzdelávania – vzdelávanie odsúdených nemá smerovať len k získaniu kvalifikácie potrebnej na trhu práce, ale má

sledovať i širšie ciele humanizácie spoločnosti prostredníctvom kultivácie osobnosti človeka. Takáto filozofia je prijímaná a východiská z nej uplatňované napríklad v severských krajinách (bližšie pozri D. Kadlubeková, 2015)

Populácia odsúdených u nás

Počet uväznených je v rôznych krajinách rôzny, čo, prirodzene, súvisí aj s veľkosťou populácie. Takýto údaj predstavuje index uväznených, teda podiel počtu uväznených na stotisíc obyvateľov. Čerpajúc z údajov Walmsleyho v dokumente World Prison Population List (2018, s. 14), kde sú dostupné údaje o počtoch odsúdených v takmer všetkých krajinách sveta v intervale každých piatich rokov možno konštatovať, že index odsúdených v našej krajine má neustále stúpajúcu tendenciu. Kým v roku 2000 bolo na Slovensku na stotisíc obyvateľov uväznených 129 osôb, v roku 2005 to bolo 165, v roku 2010 186 osôb, v roku 2015 183 a v roku 2018 bol index na hodnote 191. Počet odsúdených na Slovensku teda aj vychádzajúc z päťročných cyklov stúpa. Túto skutočnosť potvrdzujú i údaje každoročne uvádzané v ročenkách Zboru väzenskej a justičnej stráže, z ktorých vychádzame.

Graf 1 – Počet dospelých odsúdených na Slovensku v posledných štyroch rokoch

Zdroj: spracované podľa Ročenky Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2019 (2020, s. 44)

Z podrobnejších údajov za posledné štyri roky uvedených v Grafe 1 je zrejmé, že priemerný počet dospelých odsúdených (vynímajúc mladistvých) sa od roku 2016 do roku 2018 držal na úrovni okolo 8700 odsúdených, v roku 2019 stúpol na 9000. K 31.12. však počet dospelých odsúdených v slovenských ústavoch na výkon trestu odňatia slobody za posledné tri roky stúpil v priemere o 200 odsúdených, i keď tento nárast nemožno hodnotiť ako enormný.

Mierne, no stále zvyšujúci sa počet odsúdených v uplynulých rokoch vytvára zvýšený tlak na:

- množstvo zdrojov (finančných, personálnych, organizačných) orientovaných na starostlivosť o zvyšujúci sa počet odsúdených,
- efektivitu programov výchovy a vzdelávania s cieľovou skupinou odsúdených,
- profesionálnu prípravu edukačných pracovníkov s odsúdenými.

Je otázkou, či v podmienkach Slovenskej republiky je takýto trend dostatočne reflektovaný, či edukačné pôsobenie v ústavoch reaguje na tieto trendy, či existuje relevantná odozva pedagogickej a andragogickej teórie a praxe na tieto skutočnosti (potreba relevantných výskumov vzťahu účasti na vzdelávaní a jeho efektívnosti, účinnosti vzhľadom k miere recidívy).

Vzdelávanie v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody je možné diferencovať do dvoch relatívne samostatných oblastí. Vymedzujeme ich len teoreticky, s ohľadom na potrebu rozlíšenia vzdelávania odsúdených ako súčasť penitenciárneho zaobchádzania – penitenciárne vzdelávanie a subsystém formálneho vzdelávania s cieľom získania stupňa vzdelania – druhošancové vzdelávanie odsúdených. V praxi je možné pomenovať rozdiely medzi nimi (najmä z pohľadu organizácie vzdelávania, dĺžky vzdelávania, personálneho zabezpečenia, výsledkov a najmä cieľov vzdelávania) ale v legislatíve (Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a potom Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008) sú vnímané ako súčasť jednotného systému zaobchádzania s odsúdenými.

Podstata druhošancového vzdelávania dospelých

Druhošancové vzdelávanie (resp. školy druhej šance) je koncepcia založená na presvedčení, že jednotlivec je schopný neustálej reinterpretácie svojho bytia. Filozofickým východiskom podporujúcim druhošancové vzdelávanie je, že chyby spôsobené selektívnym mechanizmom školského systému alebo individuami, ktoré viedli k ukončeniu ich vzdelanostnej dráhy, môžu byť napravené v neskoršej fáze (Yogev 1997, in: Ross, Grey 2005).

Predstavuje alternatívny priestor v systéme výchovy a vzdelávania k získaniu uceleného stupňa vzdelania. Je nevyhnutnou a podstatnou súčasťou konceptu celoživotného vzdelávania, pretože zo svojej podstaty napína jeho hlavnú myšlienku – otvorenosť a dostupnosť vzdelávania v akomkoľvek veku človeka. Druhošancové vzdelávanie chápeme ako koncept založený na viere, že každý človek má mať možnosť získať v akejkoľvek fáze svojho života vzdelanie, ktoré sa mu z rôznych príčin nepodarilo získať vo veku na to určenom.

V našich podmienkach ho charakterizuje Švec (2008, s. 225) ako „príležitosť pre dospelých získať v pokračovacom, kontinuálnom cykle vzdelávania taký druh a stupeň vzdelania, ktoré sa normálne nadobúda v detstve alebo v mladosti počas počiatocného, iniciálneho cyklu vzdelávania...“, a obdobne definuje druhošancové vzdelávanie aj Palán (2002). Ainsworth (2013) tvrdí, že druhošancové vzdelávanie možno definovať podľa typu jeho účastníkov: zvyčajne ide o ľudí, ktorí boli vytlačení z iniciálneho vzdelávania, alebo z iných dôvodov školu neukončili. Autor označuje druhošancové vzdelávanie ako cestu pre dosiahnutie vyššieho vzdelania, ktorá je v súčasnej neoliberálnej atmosfére, charakteristickej individuálnou zodpovednosťou, čoraz častejším javom. Druhošancové vzdelávanie sa tiež označuje ako vzdelávanie druhej šance, školy druhej šance alebo vzdelávanie druhej cesty.

Druhošancové vzdelávanie umožňuje človeku, ktorý z rôznych dôvodov nezískal základné, resp. stredné vzdelanie, doplniť alebo rozšíriť si vzdelanie a tak získať doklad o dosiahnutom vzdelaní. Cieľom je reintegrácia mladých ľudí ohrozených sociálnym vylúčením tým, že sa im ponúkne dostupná paleta na mieru šitých vzdelávacích a školiacich príležitostí. Doposiaľ je však v našich podmienkach skôr rozvíjaná oblasť neformálneho vzdelávania (najmä v systéme rekvalifikácií), zameraná na zvýšenie uplatniteľnosti

nezamestnaných na trhu práce. Zamestnávateľia ale naďalej uprednostňujú v prvom rade formálne doklady o dosiahnutom stupni vzdelania a doklady o absolvovaní neformálneho vzdelávacieho kurzu tak majú skôr doplnkový charakter k formálnemu osvedčeniu.

Druhošancové vzdelávanie začleňuje Švec (1995) v systéme vied o výchove do podsústavy školská pedagogika a andragogika, ktorá sa zaoberá vzdelávaním v školskej sústave. V jeho realizácii sú využívané identické zdroje ako pri výchovno-vzdelávacom procese detí a mládeže vo formálnom vzdelávaní, ktoré sa, ako uvádza Průcha et al. (1995), realizuje vo vzdelávacích inštitúciách (školách), ktorých funkcie, ciele, obsah, prostriedky a spôsoby hodnotenia sú definované a legislatívne vymedzené. Cieľom takéhoto vzdelávania je podľa Lukáča (2013) poskytovať ucelené vzdelanie určitého stupňa, alebo rozširovať vzdelanie v určitých odboroch či vedných disciplínach pričom základné znaky školského subsystému sú podľa autora nasledovné:

- realizácia v sieti základných, stredných a vysokých škôl,
- systematický charakter,
- uskutočňovanie v relatívne uzatvorenom systéme,
- zabezpečovanie prostredníctvom stabilného lektorského zboru,
- vymedzenosť obsahu základnými pedagogickými dokumentmi,
- využívanie materiálnej základne tých edukačných zariadení, v ktorých sa realizuje.

Aj napriek tomu, že napríklad Šerák a Dvořáková (2009, s. 28) tvrdia, že v prípade školského vzdelávania dospelých nejde o „...typické vzdelávanie dospelých, pretože formálny školský systém sa vyznačuje určitou rigidnosťou postupov a obsahu“, druhošancové vzdelávanie zaradujeme ako súčasť školského, keďže i Švec (2008, s. 17) zahŕňa druhošancové vzdelávanie pod vzdelávanie dospelých. Obdobne i Lukáč (2013) vymedzuje ako jednu z funkcií školského subsystému vzdelávania dospelých *náhradnú funkciu*, keď školský subsystém vzdelávania dospelých poskytuje možnosť získať vzdelanie tým, ktorí ho z rôznych dôvodov nezískali v minulosti (v iniciálnom vzdelávaní).

Legislatívne vymedzenie školského vzdelávania a jeho priebeh v penitenciárnom prostredí

Súčasný systém vzdelávania odsúdených vychádza zo Zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody, kde je vzdelávanie odsúdených zakotvené v §32, bod 1 – 3. Pod vzdelávaním odsúdených sa podľa tohto zákona rozumie „súhrn aktivít založených na aktívnej účasti odsúdeného a zameraných na jeho začlenenie do spoločnosti v súlade s jeho osobnými a spoločenskými potrebami“. Musí byť organizované tak, aby bolo možné odsúdeným po absolvovaní vzdelávania vydať oficiálne doklady o ukončení štúdia akreditovanou inštitúciou. Zákon pamätá aj na to, že stigma výkonu trestu pôsobí v civilnom živote výrazne negatívne, a preto z dokladu o vzdelaní nesmie byť zjavné, že bol získaný počas výkonu trestu.

Spomínaný zákon pojem druhošancové vzdelávanie nepozná, definuje však, že „Odsúdenému, u ktorého sú na to predpoklady, sa umožní, aby získal základné vzdelanie, stredné odborné vzdelanie, úplné stredné vzdelanie alebo sa zúčastnil iných foriem vzdelávania, ktoré mu umožnia získať alebo zvyšovať si pracovnú kvalifikáciu“ (§ 32, bod 2). Zákon explicitne nepredpisuje, v akej forme má vzdelávanie odsúdených prebiehať, čo

znamená, že škola môže zvoliť dennú, externú, respektíve večernú formu. Mala by však prihliadať na individuálne charakteristiky vzdelávaných odsúdených a odlišnosti podmienok, v ktorých je takéto vzdelávanie realizované. Vzdelávanie, smerujúce k získaniu stupňa vzdelania, je poskytované externou školskou inštitúciou, v ktorej vzdelávací proces vychádza zo základných pedagogických dokumentov, nie z princípov vzdelávania dospelých. V druhošancovom vzdelávaní dospelých sa primárne nesledujú výchovné ciele, ale každé vzdelávanie odsúdených by malo mať aj resocializačný charakter.

Podrobnejšie je vzdelávanie odsúdených rozpracované vo Vyhláske Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008, kde je vyšpecifikované, že odsúdení môžu absolvovať:

- dokončenie základnej školy,
- rekvalifikačný kurz, kurz na zvýšenie alebo rozšírenie kvalifikácie,
- zaučenie alebo vyučenie vo vybraných učebných odboroch,
- štúdium na strednej škole.

Okrem iného ustanovuje základnú podobu vzájomného vzťahu medzi ústavom na výkon trestu odňatia slobody a vzdelávacou inštitúciou, podľa ktorého vzdelávanie prebieha na základe uzatvorenej zmluvy za podmienok ustanovených osobitným predpisom.

Systém druhošancového vzdelávania v ústavoch pre výkon trestu odňatia slobody pre dospelých možno z legislatívneho hľadiska označiť za ošetrovaný a prepracovaný – je rámcovaný Zákonom č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (Školský zákon) ako aj Zákonom č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody. Školský zákon umožňuje základným a stredným školám participovať na takomto vzdelávaní. Iniciátorom vzdelávania môže byť ústav pre výkon trestu odňatia slobody, ktorý osloví s návrhom na vzdelávanie školu, alebo základná či stredná škola. Následne je povinnosťou školy vypracovať individuálny študijný plán, schválený riaditeľom školy (§ 26 Školského zákona). Do stredoškolského odborného vzdelávania sa môžu zapojiť aj tí odsúdení, ktorí nemajú ukončené nižšie stredné vzdelanie, resp. nedokážu doložiť doklad (vysvedčenie) o jeho absolvovaní (§ 62 ods. 4). Doplnenie základného vzdelania odsúdených sa v ústavoch realizuje prostredníctvom Kurzu na získanie nižšieho stredného vzdelania v rozsahu 80 hodín. Po podmiennečnom prepustení môžu odsúdení pokračovať v štúdiu a ukončiť ho na základe individuálneho učebného plánu vypracovaného strednou školou. (Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní, §26). Odsúdeným v diferenciacnej skupine „A“, môže ústav pre výkon trestu odňatia slobody povoliť a sprostredkovať aj vysokoškolské vzdelávanie v externej forme štúdia s výnimkou ústavov s maximálnym stupňom stráženia (Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody, §32). Vysokoškolské vzdelávanie sa však podľa štatistických údajov nerealizuje.

Ústav na zabezpečenie vzdelávania zriaďuje učebne, detašované triedy, alebo aj triedy pre praktické vyučovanie. Elokované pracovisko (detašovaná trieda) je „trvalo zriadený uzatvorený priestor, v ktorom sa uskutočňuje pravidelná výchovno-vzdelávacia činnosť a riadi sa školským vzdelávacím programom školy, ktorej je súčasťou“ (Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve, §19, ods.7). Ústav poskytuje priestor pre zriadenie triedy pre teoretické vyučovanie alebo dielne pre praktické vyučovanie. Materiálne a didaktické vybavenie tried a dielní je v kompetencii školy.

Špecifiká odsúdených učiacich sa

Odsúdení sú vo výkone trestu odňatia slobody pozbavení nielen slobody v zmysle fyzického pohybu, ale sú výrazne obmedzení aj vo voľbe sociálnych interakcií (obmedzená sociálna skupina), každodenných činností, vo výbere užívania predmetov, organizovaní času a pod. (Cressey, 1961). Dôsledkom týchto výrazných odlišností medzi spôsobom existencie vo väzení a bežným životom, je častý výskyt psychických problémov odsúdených. Výkon trestu je výraznou a intenzívnou záťažovou situáciou, ktorá často vyvoláva pocity strachu, neistoty, úzkosti a iných psychických stavov, prameniacych z deprivácie v emocionálnych, sociálnych i materiálnych potrebách. Jedným z prejavov negatívneho vplyvu väzenského prostredia je výskyt automutilačných prejavov (sebapoškodzovanie).

V porovnaní s bežnou populáciou predstavujú odsúdení špecifickú cieľovú skupinu vzdelávania so špecifickými vzdelávacími potrebami. Cieľová skupina odsúdených je oproti triedam žiakov v iníciaľnom vzdelávaní značne heterogénna. Vo vzdelávaní dospelých sa stretávame so snahami o čo najvyššiu mieru homogenity skupín účastníkov vzdelávania, ale v podmienkach výkonu trestu nie je možné toto kritérium v plnej miere zohľadniť. Heterogenita cieľovej skupiny odsúdených je príznačná najmä rozdielmi:

- v stupni dosiahnutého vzdelania,
- v pracovnej kvalifikácii,
- vo veku,
- v motivácii a postojoch k vzdelávaniu determinovanými životnými skúsenosťami.

Skupina učiacich sa odsúdených má v porovnaní nielen so žiakmi, ale aj so skupinami bežných účastníkov vo vzdelávaní dospelých ešte jednu významnú odlišnosť – je ňou izolácia, teda absencia slobody nielen v pohybe, ale i v rozhodovaní a konaní.

Odsúdení prejavujú ochotu zapájať sa do vzdelávania, väčšina z nich sa vyjadruje, že sa chcú zúčastniť vzdelávania (Španková, Grenčíková 2012; Eikeland et al. 2009). Giles et al. (2007) dôvodí, že odsúdení sú schopní si zvýšiť vzdelanostnú úroveň počas výkonu trestu a kompenzovať tak nepriaznivý vývoj vzdelanostnej dráhy v ich detstve a mladosti. Empirické zistenia spomínaných autoriek poukazujú na známu skutočnosť, že motivácia k vzdelávaniu, ochota sa zapojiť do vzdelávania je vyššia u tých odsúdených, ktorí majú vyššie vzdelanie, a čím je bližšie koniec trestu, tým je o vzdelávanie zo strany páchatel'ov násilnej trestnej činnosti väčší záujem (1/3 z tých, ktorí majú byť prepustení o 5 a menej rokov, študuje).

Odsúdení s vyššou motiváciou k vzdelávaniu majú podľa Giles et al. (2007) tieto charakteristiky:

- majú deti,
- majú ukončených viac ako 10 rokov školskej dochádzky,
- v posledných piatich rokoch pred výkonom trestu pracovali,
- dosiahli určitý typ kvalifikácie pred výkonom trestu.

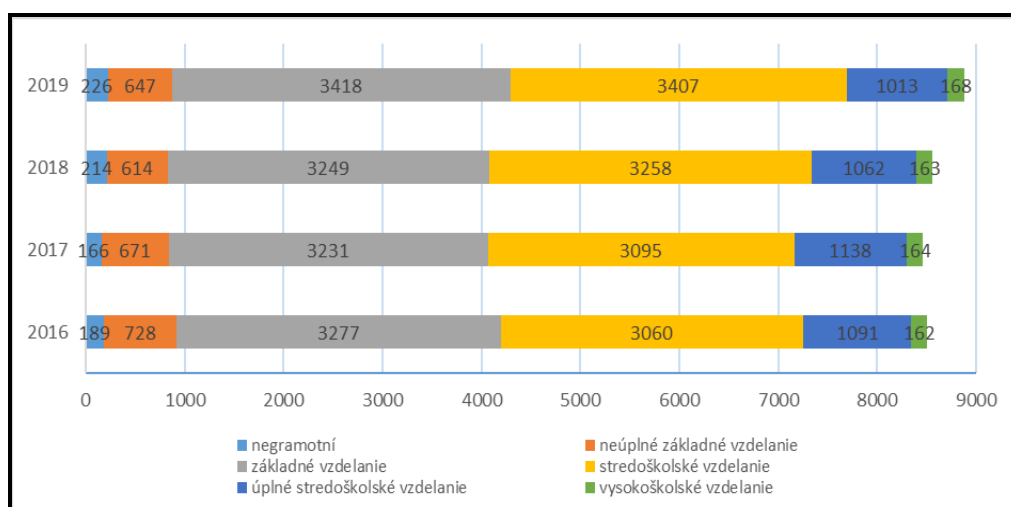
Vo výučbe odsúdených je potrebné rátať aj s vyššou mierou porúch učenia, ktorá je napr. v USA v populácii odsúdených vyššia o 7 % ako vo všeobecnej populácii. Odsúdení ako cieľová skupina vzdelávania teda majú celkovo vyššiu mieru porúch učenia, nižší stupeň vzdelania a vyššiu mieru negramotnosti (Yates, Frolander-Ulf, 2001).

Šírová a Kováč (2009) v prvom rade upozorňujú na osobnostnú stránku odsúdených ako učiacich sa, keď zdôrazňujú, že pre dosiahnutie cieľov vzdelávania je nevyhnutné, aby sa odsúdení chceli, mohli a vedeli učiť. Mnoho odsúdených má negatívne skúsenosti s predchádzajúcim vzdelávaním, preto je podľa Hawleyho et al. (2013) potrebné ponúkať alternatívne formy vzdelávania v porovnaní s tradičnými. Skúsenosť so vzdelávaním počas výkonu trestu má na motiváciu k vzdelávaniu pozitívny vplyv, dochádza k pozitívnym zmenám v postojoch odsúdených k vzdelávaniu.

Realizácia druhošancového vzdelávania v slovenskej penitenciárnej praxi

Odsúdení patria spolu s členmi sociálne vylúčených rómskych komunit a nezamestnanými evidovanými na úradoch práce podľa Lukáčovej (2014) medzi tri typické cieľové skupiny druhošancového vzdelávania. V našich podmienkach sa, tak ako sme už uviedli, vzdelávanie dospelých odsúdených v školskom systéme (v andragogickom ponímaní druhošancové vzdelávanie) realizuje pravidelne. V nasledujúcom texte poukážeme na jeho realizáciu spolu s ďalšími súvzťažnosťami, a to vychádzajúc zo štatistických údajov za posledné štyri roky.

Ako sme už uvideli, odsúdených možno definovať ako extrémne heterogénnu cieľovú skupinu edukácie dospelých. Ich heterogenita spočíva v mnohých aspektoch, no z andragogického hľadiska je najvýznamnejšia vzdelanostná úroveň.

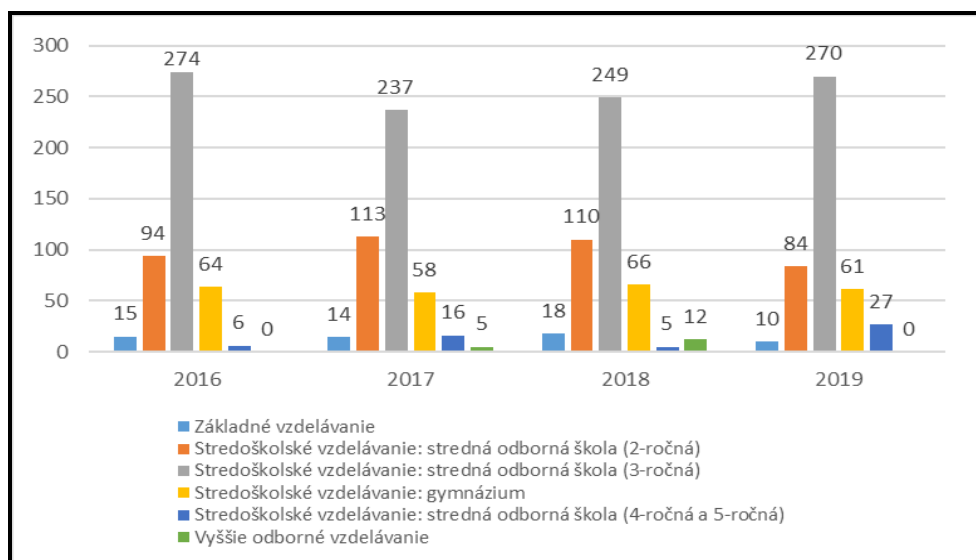

Graf 2 – Vzdelanostná úroveň dospelých odsúdených na Slovensku v posledných štyroch rokoch
Zdroj: spracované podľa Ročenky Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2019 (2020, s. 52)

Najpočetnejšiu a percentuálne aj najvýznamnejšiu skupinu dospelých odsúdených v Slovenskej republike tvoria v posledných štyroch rokoch odsúdení so základným a (neúplným) stredoškolským vzdelaním (každá z týchto dvoch skupín tvorí približne 38% z celkového počtu odsúdených). Práve u týchto skupín odsúdených sa vytvára predpoklad zúčastňovať sa na druhošancovom vzdelávaní. Vysoké percento je však odsúdených s neúplným základným vzdelaním, ktoré sa v posledných štyroch rokoch v priemere pohybuje na úrovni okolo 8%. Nezanedbateľné je i percento negramotných odsúdených, ktorí tvoria každoročne okolo 2% a skupiny odsúdených s neúplným základným vzdelaním (každoročne priemerne 7,5% z celkového počtu dospelých odsúdených). Práve pre túto skupinu odsúdených je vzdelávanie v Kurze na získanie nižšieho stredného vzdelania v rozsahu 80

hodín, ideálne na základných školách, významnou príležitosťou získať úplné základné vzdelanie v školskom systéme.

Vychádzajúc z deskripcie vzdelanostnej úrovne dospelých odsúdených na Slovensku za posledné štyri roky prejdeme na deskripciu ďalšej súvzťažnej kategórie, a to účasť dospelých odsúdených vo formálnom vzdelávaní v Slovenských podmienkach.

Graf 3 – Účasť dospelých odsúdených vo formálnom systéme vzdelávania v posledných štyroch rokoch
Zdroj: spracované podľa Ročeniek Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2019 (2020, s. 58), 2018 (2019, s. 53), 2017 (2018, s. 55) a 2016 (2017, s. 57)

Ako z Grafu 3 vyplýva, najpočetnejšie skupiny (v priemere okolo 250 odsúdených ročne) sa zúčastňujú stredoškolského vzdelávania – trojročného štúdia na stredných odborných školách (stredné odborné vzdelanie resp. sekundárne vzdelanie), ktoré sa nadobúda úspešným absolvovaním trojročného alebo štvorročného vzdelávacieho programu. Druhou najpočetnejšou skupinou sú odsúdení vzdelávajúci sa na stredných odborných školách v dvojročnom štúdiu (nižšie stredné odborné vzdelanie resp. nižšie sekundárne vzdelanie), ktoré sa získava v strednej odbornej škole alebo v odbornom učilišti. Zaujímavou skutočnosťou je, že aj medzi odsúdenými sú za posledné štyri roky aj študenti vzdelávajúci sa v gymnáziách (úplné stredné všeobecné vzdelanie, resp. vyššie sekundárne vzdelanie), ktorých je každoročne okolo 100. Zo štatistických údajov možno vidieť, že Kurzu na získanie nižšieho stredného vzdelania sa v posledných štyroch rokoch zúčastnilo každoročne len 15 dospelých odsúdených.

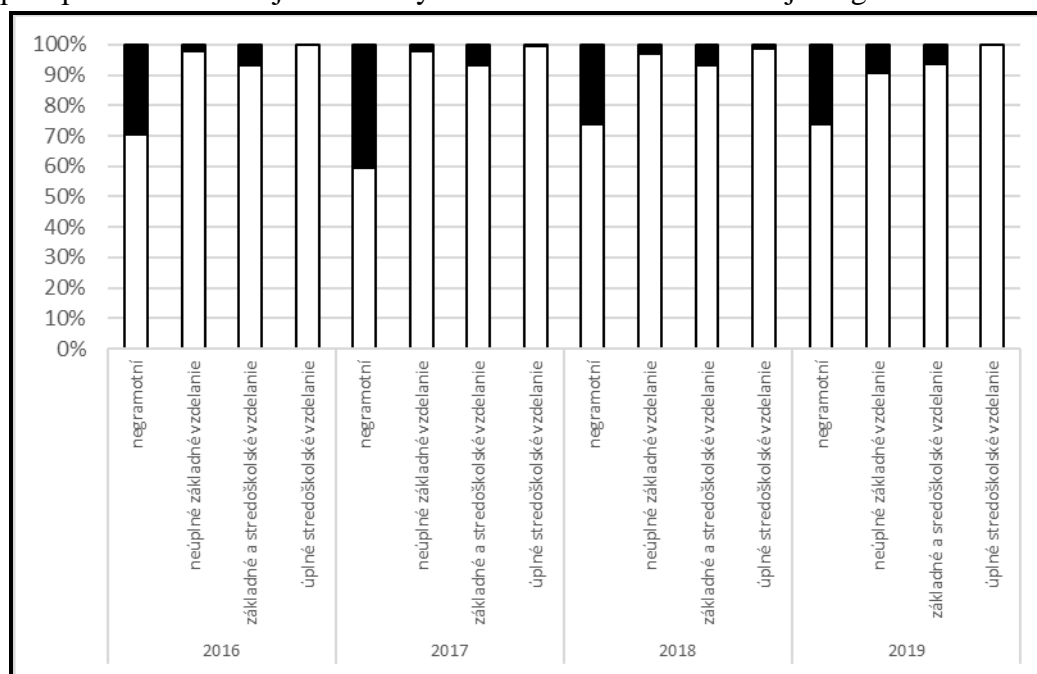
Ďalším vzťahom, na ktorý poukážeme, je početnosť odsúdených istej vzdelanostnej úrovne k pomeru, v akom sa táto skupina zúčastňuje vzdelávania.

Vzdelanostná úroveň odsúdených	2016		2017		2018		2019	
	N	Vzdelávaní	N	Vzdelávaní	N	Vzdelávaní	N	Vzdelávaní
negramotní	189	56	166	67	214	56	226	59
neúplné základné vzdelanie	728	15	671	14	614	18	647	10
základné a stredoškolské vzdelanie	6337	438	6326	424	6507	430	6825	442
úplné stredoškolské vzdelanie	1091	0	1138	5	1062	12	1013	0

Tabuľka 1 – Vzdelávaní v prislúchajúcom kurze alebo stupni formálneho vzdelávania

Zdroj: spracované podľa Ročeniek Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2019 (2020, s. 52, s. 58), 2018 (2019, s. 53), 2017 (2018, s. 55) a 2016 (2017, s. 57)

Pre lepšiu prehľadnosť údajov uvedených v Tabuľke 1 uvádzame aj ich grafické zobrazenie.

Graf 3 – Percentuálny podiel účasti dospelých odsúdených vo formálnom vzdelávaní v pomere k ich vzdelanostnej úrovni v posledných štyroch rokoch

Zdroj: spracované podľa Ročeniek Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2019 (2020, s. 52, s. 58), 2018 (2019, s. 53), 2017 (2018, s. 55) a 2016 (2017, s. 57)

Z Grafu 3 vyplýva, že v porovnaní s veľkosťou skupiny odsúdených sa v najvyššej miere zúčastňujú vzdelávania negramotní odsúdení v kurze na to určenom pod názvom Kurz pre negramotných. Tento má rozsah 140 hodín a ak je podľa Zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody (§ 32) odsúdený zaradený do takéhoto kurzu, je povinný sa na ňom pravidelne zúčastňovať. Napriek tomu sa ho, vychádzajúc zo štatistických údajov, každoročne zúčastňuje len priemerne 30-40% negramotných odsúdených. Druhou najpočetnejšou skupinou, ktorá sa vzhľadom na svoju vzdelanostnú úroveň zúčastňuje prislúchajúcemu stupňu vzdelávania vo formálnom systéme vzdelávania, sú odsúdení s neúplným základným a stredoškolským vzdelaním (nižším sekundárnym, prípadne sekundárnym vzdelaním), ktorý si

svoje vzdelanie dopĺňajú v základnom alebo stredoškolskom stupni vzdelania (vyššom sekundárnom stupni). Ich podiel bol za posledné štyri roky však len na úrovni približne 10%. Úplné stredné všeobecné alebo úplné stredné odborné vzdelanie (vyššie sekundárne) si dopĺňa len veľmi nízke percento odsúdených z tých, ktorí by sa ho zúčastňovať mohli.

Paleta poskytovateľov druhošancového vzdelávania v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody u nás je pomerne rôznorodá. Odsúdení však predstavujú skupinu, ktorá je charakteristická odlišnými vzdelávacími potrebami, na čo by mal systém vzdelávania druhej šance reagovať v celom didaktickom procese. Taxman (1998) v tejto súvislosti výstižne konštatuje, že formálne vzdelávacie programy sú vo väzniciach dostupné, ale sú ponúkané uniformne, bez ohľadu na individuálne vzdelávacie potreby a preferencie odsúdených. Ak má byť vzdelávanie efektívne, vzdelávacie programy musia zohľadňovať špecifické potreby odsúdených, ktoré pramenia zo špecifických charakteristík tejto skupiny (nízke sebavedomie, nízke aspirácie, ťažkosti s učením, závislosť na alkohole a i.) (Inmate education, 2002). Od roku 2009 doteraz poskytuje odsúdeným v Hrnčiarovciach nad Parnou úplné stredné všeobecné vzdelávanie Arcibiskupské gymnázium biskupa P. Jantucha v Trnave. V ilavskom ústave vzdelávanie odsúdených aktuálne zabezpečuje Stredná odborná škola Pruské a Stredná odborná škola Dubnica nad Váhom, a to v maturitnom študijnom odbore Podnikanie v remeslách a službách a v študijných učebných odboroch Mäsiar, Cukrár – kuchár, Záhradník a Stolár. V leopoldovskom ústave môžu odsúdení študovať v odbore Elektromechanik – úžitková technika, v ústave v Dubnici nad Váhom sa druhošancové vzdelávanie realizuje v spolupráci so Strednou odbornou školou Pruské v odboroch ako Mäsiar, Záhradník, či v nadstavbovom štúdiu v odbore Podnikanie v remeslách a službách, a tiež v spolupráci so Strednou odbornou školou Dubnica nad Váhom v odboroch Elektromechanik, Umelecký rezbár či Strojní mechanik. Odsúdení v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Košice – Šaca majú možnosť študovať v trojročnom externom učebnom odbore Mechanik opravár – stroje a zariadenia a v dvojročnom dennom učebnom odbore Strojárska výroba, ktorý poskytuje Stredná odborná škola Košice – Šaca. Ústave na výkon trestu odňatia slobody Banská Bystrica – Kráľová sa realizuje vzdelávanie dennou formou štúdia v dvoch detašovaných triedach v študijných odboroch Maliar a Elektromechanik úžitkovej techniky (spracované podľa www.zvjs.sk/sk/aktuality/, 2020)

Záver

Typickým znakom života v totálnych inštitúciách je prispôbenie sa prostrediu. Odsúdený vykonáva čo mu je povedané v čase a spôsobom, ktorý mu je daný a na mieste na to určenom. Je zasadený do rozvrhu stravovania, osobnej hygieny, návštev, rekreačných aktivít, spánku a takmer každá hodina jeho života je plánovaná a riadená príslušníkmi zboru. Hlavným programom väznice je programovanie väzňov (Salah-El, 1992).

Vzdelávanie však výrazne uľahčuje proces resocializácie osôb po výkone trestu odňatia slobody do spoločnosti, preto je (nielen) druhošancové vzdelávanie dospelých odsúdených nevyhnutné chápať ako významný segment ďalšieho vzdelávania odsúdených, prostredníctvom ktorého získavajú tí bez ukončeného počiatočného vzdelávania opätovnú možnosť nadobudnúť najmä základné alebo stredoškolské vzdelanie, ktoré im nasledovne otvorí cestu k ďalším druhom vzdelávania nielen počas výkonu trestu odňatia slobody, ale aj po prepustení, no ako poznamenáva Lawrence (1994), väzni sú dospelí, no nemusia celkom

zapadať do toho, čo vieme o dospelých ako o študentoch. Život v autoritárskom prostredí, kde sa k nim dozorcovia správajú ako k deťom, ich núti správať sa podľa naučeného „syndrómu bezmocnosti“ (Newman, Wallace, 1993, s. 25).

*Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:
prof. PaedDr. Peter Jusko, PhD.*

Štúdia je výstupom z projektu APVV-18-0018 „Vyučovanie v školách druhej šance z perspektívy učiteľa a dospelého učiaceho sa“.

Použitá literatúra

1. AINSWORTH, J., 2013. *Sociology of Education: An A-to-Z Guide* [online]. SAGE Publications [cit. 2. februára 2014]. Dostupné z: <http://knowledge.sagepub.com/view/sociology-of-education/SAGE.xml>
2. CRESSEY, D. R., 1961. *The prison. Studies in institutional organization and change*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
3. EIKELAND, O-J. et al., eds., 2009. *Education in Nordic Prisons. Prisoners' Educational Backgrounds, Preferences, and Motivation*. Copenhagen: Tema-Nord. 213 p. ISBN 978-92-893-1821-1.
4. GILES, M. et al., 2007. The Role of Education and Training in Prison to Work Transitions. In: S. Dawe, ed. *Vocational education and training for adult prisoners and offenders in Australia* [online]. Adelaide: NCVER, pp. 67 – 77 [cit. 15. mája 2014]. ISBN 978-1-921170-87-4. Dostupné z: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED499730.pdf>
5. HAWLEY, J. et al., 2013. *Prison education and training in Europe. Current state-of-play and challenges* [online]. Birmingham: GHK, 62 p. [cit. 22. mája 2014]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/education/library/study/2013/prison_en.pdf
6. *Inmate education*, 2002 [online]. [cit. 25. mája 2014]. Dostupné z: <http://www.johnhoward.ab.ca/pub/respaper/educa02.pdf>
7. KADLUBEKOVÁ, D., 2015. *Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých*. Banská Bystrica: Belianum. ISBN 978-80-557-0939-0.
8. LAWRENCE, D., 1994. Inmate students: Where do they fit in? [online]. In: *Journal of the Oklahoma Criminal Justice Research Consortium*, no. 1, pp. 43 – 51 [cit. 30. marca 2015]. Dostupné z: <http://www.doc.state.ok.us/DOCS/OCJRC/OCJRC94/940650j.html>
9. LUKÁČ, E., 2013. Dospelí a školská edukácia – od historických aspektov k aktuálnym výzvam. In: E. LUKÁČ, ed. *Metamorfózy edukácie I.: zborník* [online]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 35 – 48 [cit. 10. mája 2014]. ISBN 978-80-555-0950-1. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukac2/subor/Lukac.pdf>
10. LUKÁČOVÁ, Silvia, 2014. Dostupnosť druhošancového vzdelávania z pohľadu vybraných cieľových skupín. In: K. MAYEROVÁ, ed. *Vzdelávanie a sociálna stratifikácia*. Prešov: PU, s. 72-84. ISBN 978-80-555-1200-6.
11. NEWMAN, J. P. and J. F. WALLACE, 1993. Diverse pathways to deficient self-regulation: Implications for disinhibitory psychopathology of children. In: *Clinical Psychology Review*. Vol. 13, No. 8, pp. 699 – 720. ISSN 0272-7358.
12. PALÁN, Z., 2002. *Lidské zdroje – výkladový slovník*. Praha: Academia. ISBN 80-2000-950-7.
13. PRŮCHA, J. et al., 1995. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-029-4.
14. *Re-offending Analysis: Prisoners Education Trust*, 2014 [online]. London: Ministry of Justice [cit. 21. mája 2014]. Dostupné z:

- https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/270084/prisoners-education-trust-report.pdf
15. ROSS, S. and J. GRAY, 2005. Transitions and Re-engagement through Second Chance Education [online]. In: *Australian Educational Researcher*. Vol. 32, No 3, pp. 103 – 140 [cit. 04. februára 2014]. ISSN 0311-6999. Dostupné z: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ743509.pdf><http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ743509.pdf>
 16. SALAH-EL, T. A., 1992. Attaining Education in Prison Equals Prisoner Power. In: *Journal of Prisoners on Prisons*. Vol. 4, no. 1, pp. 1 – 5. ISSN 0838-164X
 17. ŠERÁK, M. a M. DVOŘÁKOVÁ, 2009. *Kapitoly z teorie a praxe vzdělávání dospělých*. Praha: Česká zemědělská univerzita. ISBN 978-80-213-2201-7.
 18. ŠÍROVÁ, L. a A. KOVÁČ, 2009. Vybrané aspekty teórie a praxe vzdelávania odsúdených. In: *Systemizácia druhov a foriem andragogického pôsobenia*. Bratislava: BB Print, spol. s r. o., Katedra andragogiky FF UK, s. 71 – 79. ISBN 978-80-969-158-6-6.
 19. ŠPANKOVÁ, J. a A. GREŇČÍKOVÁ, 2012. Význam vzdelávania vo výkone trestu odňatia slobody. In: *Aktuální otázky sociální politiky – teorie a praxe*. VI. roč. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní. s. 99 – 106. ISSN 1804-9109.
 20. ŠVEC, Š., 2008. *Anglicko-slovenský lexikón pedagogiky a andragogiky*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-89256-21-1.
 21. ŠVEC, Š., 1995. *Metodológia vied o výchove. Kvantitatívno-scientické a kvalitatívno-humanitné prístupy v edukačnom výskume*. Bratislava: IRIS. ISBN 80-88778-73-5.
 22. TAXMAN, F. S., 1998. *Reducing recidivism through a seamless system of care: Components of effective treatment, supervision, and transition services in the community*. Greenbelt: Office of National Drug Control Policy. In: Batra, R., T. Jasso and Y. Stevens, 2012. Learning behind bars: Exploring prison educators' facilitation of inmates' self-directed learning through Garrison's model [online]. In: M. S. Plakhotnik et al., eds. *Proceedings of the 11th Annual College of Education & GSN Research Conference*. Miami: Florida International University, pp. 2 – 9 [cit. 15. mája 2014]. Dostupné z: <http://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1197&context=sferc>
 23. Vyhláška č. 368/2008 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov
 24. WALMSLEY, R., 2018. *World Prison Population List. Twelfth edition* [online]. London: Institute for Criminal Policy Research. [cit. 22. mája 2020]. Dostupné z: https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/wppl_12.pdf
 25. YATES, M. D. and M. FROLANDER-ULF, 2001. Teaching in prison. In: *Monthly review* [online]. Volume 53, no. 3 [cit. 17. mája 2014]. Dostupné z: <http://monthlyreview.org/2001/07/01/teaching-in-prison>
 26. Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov
 27. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (Školský zákon) v znení neskorších predpisov
 28. Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve v znení neskorších predpisov
 29. Zbor väzenskej a justičnej stráže, 2020. *Aktuality* [online]. [cit. 24. mája 2020]. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/sk/aktuality>
 30. Zbor väzenskej a justičnej stráže, 2020. *Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2019* [online]. Bratislava [cit. 18. mája 2020]. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/file/04d8944f-12af-417f-a86e-8a3f41c1ca25.pdf>
 31. Zbor väzenskej a justičnej stráže, 2019. *Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2018* [online]. Bratislava [cit. 18. mája 2020]. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/file/f7b67581-d958-4b46-874d-3495ce6eb5f0.pdf>
 32. Zbor väzenskej a justičnej stráže, 2018. *Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2017* [online]. Bratislava [cit. 19. mája 2020]. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/file/df469434-fffe-4d23-8146-063eb389b0eb.pdf>
 33. Zbor väzenskej a justičnej stráže, 2017. *Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016* [online]. Bratislava [cit. 20. mája 2020]. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/file/cdeabf10-2327-4e56-96bc-a946edd75129.pdf>